

بررسی و مقایسه مقالات در مجلات برتر ISC از نظر بکارگیری نشانه های سجاوندی

شاپوررضا برنجیان

عضو هیات علمی گروه زبانشناسی رایانه‌ای مرکز منطقه ای اطلاع رسانی علوم و فناوری.

نام نویسنده مسئول:

شاپوررضا برنجیان

چکیده

آنچه در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد "چگونگی کاربرد نشانه گذاری، در هر یک از مجلات برتر حوزه های مختلف علوم" می باشد، ما در این مقاله هفت حوزه علوم در نظر گرفته ایم، که عبارتند از: علوم انسانی، هنر و معماری، علوم پایه، علوم کشاورزی، فنی و مهندسی، علوم پزشکی و دامپزشکی؛ به طور اتفاقی، از هر حوزه دو مجله انتخاب نمودیم، سپس از هر مجله ۵ مقاله را مورد بررسی قرار دادیم که مجموعاً ۷۰ مقاله مورد بررسی قرار گرفته است، دستاورد پژوهشی این مقاله، حاوی علائم سجاوندی خاص هریک از حوزه ها و فراوانی هر کدام از علائم بکار رفته در مجلات می باشد.

همچنین، چگونگی به کارگیری و تعداد علائم سجاوندی در خط فارسی نیز اشاره شده است.

در این مقاله فقط متن اصلی مقالات را مورد بررسی قرار داده ایم و از پرداختن به بررسی هامش ها و حاشیه ها خودداری کرده ایم.

واژگان کلیدی: علائم سجاوندی، نشانه گذاری، مجلات علمی پژوهشی، حوزه های مختلف علوم.

مقدمه

نثر هر زبان، آمیخته ای است از حروف، کلمه ها، جمله ها و پاراگرافهای مختلف همراه با نمادهای خاص علوم دیگر و حروف لاتین و عباراتی متشکل از این حروف و نمادها. این در آمیختگی - که گریزی هم از آن نیست - منشا دشواریهای فراوانی است که نویسندگان و مترجمان متنهای مختلف، دائما با آنها درگیر هستند. ریشه این دشواریها در این است که عبارتها و نمادهای مزبور به طور کاملا طبیعی در دل یکدیگر قرار می گیرند و ابهامات و ابهامهایی را به وجود می آورند. ناچار باید قرار داد هایی را وضع کرد و به کار برد تا خواننده دچار بدفهمی نشود.

اهمیت و لزوم تحقیق

تنها ایجاد ارتباط رسمی در سازمانها نوشته است، بی شک نوشته به عنوان یک وسیله ارتباطی دارای کاستی هایی است که از آن جمله می توان به نقش نشانه گذاری در درست خواندن نوشته ها اشاره کرد، زیرا این مشکل در گفتار حضوری قابل لمس نیست، اما در نوشتار کاملا مشهود است که بدون نشانه گذاری نمی توان به راحتی به فکر و عقیده نویسنده پی برد مانند جمله ی " اعدام لازم نیست زندانی آزاد شود " که با گذاشتن کاما در قبل از کلمه " زندانی " مفهوم آزادی زندانی را در پی دارد، در صورتی که وجود نشانه کاما در قبل از واژه ی لازم معنای اعدام زندانی را در پی دارد. پس جابجایی یک نشانه در خط می تواند مرز بین مرگ و زندگی را رقم بزند. باتوجه به پتانسیل بالای علائم سجاوندی برای درست نویسی و اهمیت آنها بر نوشتار و درک مطلب در نوشته ها، و همچنین با توجه به اینکه در خصوص اهمیت و ارزش علائم سجاوندی در خط فارسی مطالعات اندکی صورت گرفته است، این مقاله را به رشته تحریر در آورديم.

روش انجام پژوهش

ابتدا بررسی و تعیین چگونگی و تعداد علائم سجاوندی در خط فارسی انجام گرفت؛ سپس چگونگی کاربرد آنها در خط فارسی مورد بررسی قرار گرفت، پس از آن تعیین هفت مجله برتر ISC انجام پذیرفت و از هر یک دو شماره موجود در کتابخانه مرکز منطقه ای را مشخص نموده و ۵ مقاله از هر یک انتخاب و جهت اقدامات بعدی تهیه گردید. (لیست مجلات در جدول ۲ موجود می باشد). سپس بررسی هر یک را بطور جداگانه با در نظر گرفتن زمینه فعالیت آغاز نمودیم. پس از آن داده های جمع آوری شده مورد بررسی قرار گرفت. لازم به ذکر است که تعاریف نشانه هایی که در مقالات بکار رفته اند، در کتاب " راهنمای نگارش و ویرایش " تالیف دکتر یاحقی و دکتر ناصح (۱۳۹۲)، به شرح زیر ملاک عملکرد قرار گرفته اند.

پیشینه تحقیق

نشانه گذاری، یکی از ابزارهای نسبتا تازه ی رسم الخط فارسی است که در نگارش کلاسیک فارسی وجود نداشته و تقریبا فقط پس از ورود چاپ به ایران و ترجمه ی متون از زبانهای اروپایی، به نگارش فارسی راه یافته است. نشانه های سجاوندی در اکثر کتابهای راهنمای ویرایش ذکر شده اند، که در زیر به تعدادی از آنها اشاره می شود: در شیوه نامه انتشارات مرکز نشر دانشگاهی تهران (۱۳۷۲) مطالبی در خصوص چگونگی بکار گیری علائم نگارشی و روش نگارش ذکر شده است، اما در خصوص چگونگی استفاده از آن مطلبی ذکر نشده است. محمدی فرد (۱۳۸۱) در شیوه نامه ویرایش به انواع نگارش اشاره کرده است اما وی نیز چیزی در مورد علائم سجاوندی در مقالات ننوشته است.

همچنین در تعدادی از کتابها ضمن استفاده از علائم نشانه گذاری، راهنمایی نیز جهت کاربرد تعدادی از علائم، در همان کتاب ذکر شده است، مانند:

ساخت زبان فارسی نوشته خسرو غلامعلی زاده (۱۳۷۴) و طریقه دار، ابوالفضل؛ (۱۳۸۳)، " انواع ویرایش " همانگونه که گفته شد در این منابع در خصوص علائم نشانه گذاری مطالبی ذکر شده اما چگونگی کاربرد آنها در مجلات بررسی نشده است. با توجه به اینکه نشانه گذاری به پیروی از نوشتار زبانهای دیگر به خط فارسی راه پیدا کرده است و بی شک منابع بسیار زیادی در زبانهای دیگر می توان یافت، ما در اینجا به تعداد معدودی از آنها اشاره می کنیم.

در دانشگاه آکسفورد کتابی توسط رابرت آلن (allen, 2001) نوشته شده که در آن از آپستروف نیز جزو نشانه گذاری ها یاد شده است. همچنین انتشارات پنگوئن نیز در کتاب (trask, 1997) علاوه بر آپستروف، به حروف بزرگ انگلیسی نیز پرداخته است. اما در فارسی هیچ یک از منابع به این دو نشانه تحت عنوان قواعد نشانه گذاری و برجسته سازی اشاره نکرده اند. با توجه به اهمیت بحث علائم سجاوندی و بکارگیری صحیح آنها در مقالات علمی پژوهشی و کاستی هایی که در این مقالات مشاهده می شود، بررسی و نقد مباحث مربوط به آنها در مقالات فارسی ضروری به نظر می رسد، اما تا آنجا که نویسنده اطلاع دارد، تا کنون در این زمینه، پژوهشی صورت نگرفته است.

مبانی نظری پژوهش

الگوها و تعاریف ارائه شده در کتاب "راهنمای نگارش و ویرایش":

تعاریف نشانه هایی که در مقالات بکار رفته اند، در کتاب "راهنمای نگارش و ویرایش" تالیف دکتر یاحقی و دکتر ناصح (۱۳۹۲) به شرح زیر ذکر می گردد، ملاک عمل قرار گرفته اند.

۱- نقطه (.)

موارد استفاده از نقطه به قرار زیر است :

- آ- در پایان جمله های کامل خبری یا یا برخی جمله های انشایی.
- ب- پس از هر حرفی که به صورت نشانه اختصاری به کار رفته باشد.
- ج- آن جا که یک مجموعه کلی را به صورت جزء جزء تقسیم می کنیم و بر می شماریم .
- د- هرگاه دو جمله کامل با واو به یکدیگر عطف گردد، نقطه در پایان جمله دوم گذاشته می شود.

۲- ویرگول یا درنگ نما (،)

موارد استفاده از ویرگول (توقف یا درنگ کوتاه) به قرار زیر است :

- آ- میان عبارتها یا جمله های غیر مستقلی که در مجموع، یک جمله کامل را تشکیل می دهد.
- ب- آن جا که کلمه یا عبارتی به عنوان توضیح ، عطف بیان یا بدل در ضمن جمله یا عبارتی دیگر آورده می شود.
- ج- آن جا که در مورد چند کلمه اسناد واحدی داده می شود.
- د- بین دو کلمه که احتمال می رود خواننده به اشتباه آنها را با کسره اضافه بخواند.
- ه- برای جدا کردن اجزای مختلف نشانی شخص یا مرجع و مأخذ یک نوشته.

۳- نقطه- ویرگول (؛)

موارد استفاده از نقطه- ویرگول به قرار زیر است :

- آ- برای جدا کردن عبارتهای مختلف یک جمله طولانی که به ظاهر مستقل و لکن در معنی با یکدیگر مربوط می باشد.
- ب- معمولا در جمله های تفسیری و توضیحی یا پیش از کلمه هایی از نوع: "مثلا"، "زیرا"، "یعنی"، "به عبارت دیگر" و .... "نقطه- ویرگول" و بعد از آنها " ویرگول" گذاشته می شود.
- ج- هنگام بر شمردن و تفکیک اجزای مختلف وابسته به یک حکم کلی.

۴- دو نقطه (:)

موارد استفاده از دو نقطه به قرار زیر است :

- آ- قبل از مقول قول. (حکیمی را گفتند: عالم بی عمل به چه ماند؟)
- ب- قبل از تفصیل حکمی که به اجمال بدان اشاره شده است. (در آن سال تحولی در کشور اتفاق افتاد: سلطنت سقوط کرد.)
- ج- هنگام بر شمردن یا بیان اجرای یک امر کلی. (نظر شما را به چند نکته جلب می کنم: .....)
- د- هنگام معنی کردن کلمه ها.

۵- علامت نقل قول یا گیومه (" .... ")

این علامت برای نشان دادن ابتدا و انتهای قول مستقیم یا مطلبی است که عینا از کسی یا جایی نقل می شود همچنین است برای برجسته کردن کلمه یا اصطلاحی ویژه. موارد استفاده از این علامت به شرح زیر است:

- آ- وقتی بخواهیم عین سخن را یا نوشته کسی دیگر را بیاوریم.
- ب- در آغاز و انجام کلمه ها و اصطلاحات تازه یا جعلی یا عامیانه یا کلمه هایی که مورد تأکید قرار می گیرد.

ج- هنگام ذکر عنوان مقاله ها و رساله ها و اشعار و روزنامه ها و آثار هنری و فصلها و بخشهای یک کتاب .

۶- علامت تعجب (!)

این علامت تنها نشانه تعجب نیست، بلکه در پایان جمله هایی به کار می رود که مبین یکی از حالات شدید نفسانی و عاطفی است، از قبیل: تأکید، اخطاز، تحسین، تحقیر، تنفر، ترحم، استهزاء، و..... .

۷- علامت سؤال (؟)

موارد استفاده این علامت به شرح زیر است:

آ- در پایان جمله های پرسشی مستقیم.

یادآوری: در پایان جمله های پرسشی غیر مستقیم، نقطه به کار می رود.

ب- گاه برای نشان دادن مفهوم تردید یا ریشخند و استهزاء، علامت استفهام در معنی ابهام داخل پرائتنز (؟) می آید و با تأکید خواننده می شود.

ج- علامت سؤال گاهی در پایان عنوان کتاب یا مقاله و مطلبی قرار می گیرد که خود در ضمن جمله ای دیگر می آید.

د- پس از هر کلمه یا عبارتی که جای جمله استفهامی مستقیم را بگیرد.

ه- پس از قید های استفهام که خود در حکم یک جمله پرسشی کامل است. (چرا؟)

آقاحسینی، (۱۳۹۲) می نویسد: معمولا سخنوران با استفاده از ابزار پرسش (جملات پرسشی)، در پی آن برمی آیند که مخاطب را برای پذیرش عقاید خود آماده کنند و حس کنجکاوی او را برانگیزند. پرسش بیش از هر نوع جمله دیگری می تواند آمادگی ذهنی در مخاطب پدید آورد و او را برای پذیرش سخن گوینده آماده سازد.

در متون علمی در پرسش، ارتباط برگزیده پیام متمرکز می شود و به این ترتیب، کار کرد انگیزشی پیام ممتاز می شود؛ بخصوص با در نظر گرفتن غایب بودن طیف وسیعی از مخاطبان آثار عرفانی، اهمیت این کاربرد مضاعف می شود. اساسا پرسش و پاسخ یکی از شیوه های تعلیم و آموزش است و به این روش تدریس، روش سقراطی نیز گفته می شود. چرا که سقراط از راه پرسش های متوالی، افراد را به تفکر و می داشت و آنان را قدم به قدم هدایت می کرد تا جواب درست را کشف کنند (علی پور، ۱۳۸۱). ولی با این وجود در مجلات از این ابزار بسیار اندک استفاده شده است.

۸- پرائتنز یا دو هلال ( )

این علامت گاهی برای نشان دادن عبارتهای توضیحی به کار می رود.

۹- کرشه یا قلاب [ ]

این علامت در موارد زیر به کار می رود :

آ- در تصحیح متون کهن، الحاق احتمالی که از نسخه بدلها یا از طرف مصحح افزوده می شود، در داخل قلاب قرار می گیرد.

ت- در نمایش نامه ها ، دستوره های اجرایی ، داخل قلاب گذاشته می شود.

۱۰- تیره یا خط فاصله (-)

این نشانه در موارد زیر به کار می رود:

آ- برای مجزا کردن جمله یا عبارت معترضه.

ب- در آغاز جمله یا عبارتی که جهت استشهاد به یک امر آورده ایم.

ج- در مکالمه بین اشخاص نمایش نامه و داستان، یا ذکر مکالمه های تلفنی در ابتدای جمله و از سر سطر به جای نام گوینده .

د- به جای از و تا و به ، بین تاریخها، اعداد و کلمه ها .

ه - برای نشان دادن بیان ناشی از لکنت زبان .

و- برای جدا کردن هجاهای یک کلمه در تقطیع یا جدا کردن حروف یک کلمه از یکدیگر.

ز- برای پیوستن اجزای یک کلمه دو جزئی مرکب .

ح- در پایان سطری که جزئی از یک کلمه در انتها و جزء دیگر آن در آغاز سطر بعدی می آید.

ط- برای نشان دادن فاصله بین دو شهر.

ی- در سمت چپ اعداد و حروف آغاز جمله ها که مبین نوعی شمارش باشد، نیز تیره یا خط فاصله قرار می گیرد،

۱۱- خط ممتد (-----)

برای برجسته کردن بعضی از کلمه ها یا عنوان ها در دست نوشته ها و نوشته های ماشین شده، زیر آن خط ممتد کشیده می شود.

۱۲- سه نقطه (...)

موارد استعمال این علامت به شرح زیر می باشد:

- آ- به جای یک یا چند کلمه محذوف .
- ب- در تصحیح متون کهن، آن جا که مصحح در متن افتادگیهایی می بیند که نسخه بدلها در آن جا ساکت است.
- ج- هنگام قطع مطلبی که بخشی از آن نقل شده است؛ چه قطع در اول عبارت منقول باشد و چه در آخر آن.

۱۳- ممیز یا خط مایل (/)

این نشانه در موارد زیر به کار می رود:

- آ- برای جدا کردن تاریخهای هجری و میلادی ، شمسی و قمری معادل (سمت راست ممیز سنه هجری و سمت چپ آن سنه میلادی).
- ب- برای جدا کردن عدد ماه و روز و سال در تاریخها .
- ج- برای نشان دادن کلمه های معادل که تنها در حرف یا حروفی از آنها ابدال یا تخفیفی صورت گرفته است.
- د- برای جدا کردن دو مصرع شعر در متنهای فشرده یا پاره های شعر نیمایی که به ضرورت یا برای صرفه جویی ، پشت سر هم چاپ می - شود.

۱۴- ایضاً یا علامت تکرار (")

این علامت به جای کلمه های مشابهی که عیناً در سطرهای متوالی و با حکمی واحد تکرار می شود به کار می رود .

۱۵- ابرو یا خط تاب دار (~)

این نشانه معمولاً در واژه نامه ها و فرهنگها برای پرهیز از تکرار ماده مورد بحث به کار می رود.

۱۶- ستاره (*)

این علامت در موارد زیر بکار می رود.

- آ - برای رجوع به زیر نویس (وقتی که در داخل متن ، اعداد به منظورهایی دیگر به کار برده شده است) .
- ب- اغلب به جای عبارت: به همین ماده رجوع شود، در دایره المعارفها و فرهنگها.
- ج- برای ایجاد فاصله میان اشعار، بندها یا پاراگرافهایی که موضوعشان با یکدیگر متناسب است و گاه تفاوت دارد. برای منظور اخیر، سه ستاره نیز به کار می رود.

۱۷- پیکان یا نشانه ارجاع (→)

- این نشانه که در فارسی جهت آن از راست به چپ است ، در موارد زیر به کار می رود:
- آ- هنگام ارجاع به ماده ای خاص، که تقریباً معادل است با نشانه ر.ک. (رجوع کنید به.....).
- ب- در فرمولهای شیمیایی نشانه پیکان به معنی "می دهد" به کار می رود.
- ج- در زیرنویس هایی که دنباله مطلب به صفحه بعد کشیده می شود. توضیح آن که در منتهاالیه زیرنویس صفحه، پیکان رو به سمت چپ و در آغاز زیرنویس صفحه بعد رو به سمت راست قرار می گیرد.

۱۸- تیک یا چک مارک (√)

این نشانه برای مشخص کردن اجزاء یک کلی، هنگام محاسبه و دقت نظریه کار می رود.

۱۹- نکته اصلی (□)

این علامت برای توجه به موضوع خاص و نکته اصلی و آنچه طرح شده است، به کار می رود .

۲۰- ایرانیک / ایتالیک

استعمال حروف خوابیده به منظور مشخص کردن نام کتاب، مجله، مجموعه، روزنامه و به ندرت، پاره ای اصطلاحات مشخص در فارسی و لاتین معمول است. این گونه تحریر چایی را در لاتین، "ایتالیک" و در فارسی ، "ایرانیک" ، می نامند .

یافته ها

پس از انتخاب معیارهای فوق الذکر، برای بررسی های کلی از هفت حوزه موضوعی عام مجلات فارسی (طبق جدول زیر) که در ISC نمایه می شوند، یک مجله و از هر مجله ۲ شماره آخر منتشر شده را انتخاب و مورد بررسی قرار دادیم.

جدول ۲: هفت حوزه موضوعی و مجلات انتخاب شده

ردیف	حوزه موضوعی	تعداد نشریه	نام نشریه
۱	علوم انسانی	۲	نشریه ادب و زبان
۲	علوم پایه	۲	مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته
۳	علوم پزشکی	۲	مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران
۴	علوم کشاورزی	۲	تولیدات گیاهی
۵	فنی و مهندسی	۲	سامانه های غیر خطی در مهندسی برق
۶	هنر و معماری	۲	هنر اسلامی
۷	دامپزشکی	۲	مجله دامپزشکی ایران

داده های مورد مطالعه در پژوهش حاضر در نرم افزار اکسل گردآوری شده اند و سپس با کمک همین نرم افزار مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته اند.

در زیر نتایج بررسی نشریات مورد نظر بر اساس معیارهای از پیش تعریف شده ارائه می - گردند.

ابتدا نتیجه بررسی مقالات در هر یک از مجلات بر اساس معیارها نمایش داده می شوند.

توضیح: با توجه به طولانی بودن عناوین مقالات، فقط واژه اول آنها در جداول نوشته شده است. لطفا جهت مشاهده عنوان کامل مقالات به متن مجلات ذکر شده مراجعه گردد.

حوزه هنر و معماری (هنر اسلامی)

جدول ۳: نتیجه بررسی ۱۰ مقاله از مجله هنر اسلامی بر اساس معیارها

ردیف	مقالات معیارها	کعبه از ... ۱	هنر در آیین ۲	جایگاه هنرمند ۳	بررسی قران ۴	مضامین مذه ۵	کاربرد تزیینی ۶	مقایسه ساختار ۷	بررسی شامل ۸	نقاشی سغدی ۹	موضوعی کت ۱۰
۱	نقطه	227	139	179	194	206	212	174	267	257	240
۲	کاما	271	280	886	275	253	244	194	223	317	157
۳	نقطه کاما	14	11	4	9	6	7	6	10	42	4
۴	دو نقطه	20	49	52	13	25	7	10	6	11	9
۵	سه نقطه	1	1	2	0	12	1	3	1	0	19
۶	علامت سوال	4	34	9	2	2	2	2	2	2	2
۷	پارانتز	13	21	127	43	64	53	33	58	35	48
۸	گیومه	64	22	2	9	23	9	9	5	16	18
۹	تیره	26	10	22	15	29	8	10	13	25	11
۱۰	ممیز/اسلش	0	7	57	17	5	5	2	11	13	11
۱۱	قلاب/ کروش	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0
۱۲	آکولاد	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۱۳	مساوی	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0
۱۴	درصد	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۱۵	تعداد صفحه	13	13	17	19	17	17	15	19	19	20

۱۳	مساوی	0	1	0	0	0	0	0	0	3	0
۱۴	درصد	0	33	6	0	0	102	0	0	8	9
۱۵	تعداد صفحه	8	14	9	7	11	14	11	11	8	11

حوزه علوم پایه (مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته)

جدول ۶: نتیجه بررسی ۱۰ مقاله از مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته بر اساس معیارها

ردیف	مقالات / معیارها	خصوصی ات زم ۱	محاسبه ضریب ۲	ارزیابی میزان ۳	کیفیت آب ۴	تحلیل کمی ۵	رخساره های ۶	ت ساختاری ۷	ویژگی های کانی ۸	تاثیر دیاژنز ۹	بررسی معضل ۱۰
۱	نقطه	234	96	121	113	106	87	122	156	224	105
۲	کاما	208	47	115	125	84	65	91	71	108	66
۳	نقطه کاما	0	0	0	0	2	2	9	0	0	0
۴	دو نقطه	2	10	2	14	11	11	9	10	49	3
۵	سه نقطه	0	1	0	3	2	0	0	0	0	0
۶	علامت سوال	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۷	پارانتر	85	66	74	87	106	63	58	158	134	36
۸	گیومه	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0
۹	تیره	33	12	25	8	44	24	22	36	17	12
۱۰	ممیز/اسلش	24	4	5	27	40	0	4	3	8	1
۱۱	قلاب/ کروش	2	4	1	4	0	0	0	0	2	0
۱۲	آکولاد	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
۱۳	مساوی	1	6	4	18	4	0	0	7	0	0
۱۴	درصد	26	2	5	0	0	2	0	0	9	1
۱۵	تعداد صفحه	12	8	10	9	13	9	9	14	15	6

حوزه علوم انسانی (ادب و زبان)

جدول ۷: نتیجه بررسی ۱۰ مقاله از مجله ادب و زبان بر اساس معیارها

ردیف	مقالات / معیارها	نقد و تحلیل ۱	مقایسه برخی ۲	ساختار بن ما ۳	طرزی افشار ۴	نقش طلسم و ۵	خورشید و تص ۶	نامق کمال و ۷	گفتمان شناسی ۸	بررسی شیوه ۹	نقد کهن الگو ۱۰
۱	نقطه	193	129	342	89	304	159	128	211	191	172
۲	کاما	444	331	838	266	656	392	390	502	456	374
۳	نقطه کاما	49	34	49	21	31	18	7	14	26	16
۴	دو نقطه	57	74	51	19	60	15	12	27	8	14
۵	سه نقطه	4	6	54	6	23	4	2	14	7	3
۶	علامت سوال	38	0	7	6	1	0	1	4	10	4
۷	پارانتر	81	122	131	62	99	100	73	44	49	46
۸	گیومه	69	24	60	60	53	27	36	98	25	45

۹	تیره	10	12	77	18	36	12	1	0	2	4
۱۰	ممیز/اسلش	0	0	8	3	0	1	6	7	0	0
۱۱	قلاب/ کروش	1	0	2	0	2	0	0	0	0	0
۱۲	آکولاد	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۱۳	مساوی	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0
۱۴	درصد	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۱۵	تعداد صفحه	26	20	40	18	28	20	18	21	24	20

حوزه فنی و مهندسی (سامانه های غیر خطی در مهندسی برق)

جدول ۸: نتیجه بررسی ۱۰ مقاله از مجله سامانه های غیر خطی در مهندسی برق بر اساس معیارها

ردیف	مقالات معیارها	طراحی فازی	تخمین کانال	طراحی سینما	راهبرد های	مسیر یابی	تحلیل قابلیت	یک روش	بهبود پدیده	بهبود عملکرد
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	
۱	نقطه	118	179	97	179	277	157	136	127	98
۲	کاما	129	29	51	126	269	124	48	79	287
۳	نقطه کاما	0	0	0	0	1	0	0	0	2
۴	دو نقطه	41	12	11	25	48	3	25	4	51
۵	سه نقطه	42	0	1	6	0	2	27	0	8
۶	علامت سوال	0	0	0	0	0	0	0	0	0
۷	پارانتز	152	137	195	90	82	33	273	19	776
۸	گیومه	0	0	0	0	0	1	0	0	0
۹	تیره	7	34	0	6	39	19	6	9	49
۱۰	ممیز/اسلش	0	0	78	2	1	4	10	2	8
۱۱	قلاب/ کروش	55	23	36	46	39	21	57	18	66
۱۲	آکولاد	0	4	2	8	1	0	4	0	1
۱۳	مساوی	87	48	127	23	16	8	73	2	124
۱۴	درصد	0	0	0	0	1	4	0	6	0
۱۵	تعداد صفحه	18	20	20	20	25	14	16	11	17

حوزه علوم کشاورزی (تولیدات گیاهی)

جدول ۹: نتیجه بررسی ۱۰ مقاله از مجله تولیدات گیاهی بر اساس معیارها

ردیف	مقالات معیارها	بررسی تاثیر	تجزیه پایداری	درسطوح مخت	بررسی استفاده	اثر سطوح مخت	اثر زمان بر	بررسی اثر کم	بر..تا..خ شک	تعیین دوره بح	اثر کاربرد پیش
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰		
۱	نقطه	115	77	86	113	115	97	125	79	103	111
۲	کاما	86	91	97	149	86	90	102	59	98	107
۳	نقطه کاما	17	7	5	11	5	10	2	6	6	6
۴	دو نقطه	3	1	1	1	8	1	10	1	14	2

0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	سه نقطه	۵
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	علامت سوال	۶
79	86	46	80	49	93	91	62	78	66	پارانتز	۷
2	0	4	0	23	0	0	0	0	0	گیومه	۸
19	3	14	15	12	15	7	4	30	6	تیره	۹
7	26	4	24	6	29	4	2	18	16	ممیز/اسلش	۱۰
0	0	0	2	0	1	2	0	0	0	قلاب/ کروشه	۱۱
0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	آکولاد	۱۲
0	4	0	3	5	1	6	0	3	0	مساوی	۱۳
0	28	10	0	8	1	0	0	2	0	درصد	۱۴
11	11	14	12	11	11	13	13	10	12	تعداد صفحه	۱۵

جدول ۱۰: نتیجه بررسی نشریات هفتگانه بر اساس معیارها

ردیف	حوزه ها معیار	هنر	زمین شناسی	ادبیات	کشاورزی	روانشناسی	دامپزشکی	برق	جمع
۱	نقطه	2095	1364	1918	1021	931	1107	1484	9920
۲	کاما	3100	980	4649	965	2129	1272	1285	14380
۳	نقطه کاما	113	13	265	75	279	37	5	787
۴	دو نقطه	202	121	337	42	108	47	249	1106
۵	سه نقطه	40	6	123	0	2	1	86	258
۶	علامت سوال	61	0	71	0	7	0	0	139
۷	پارانتز	495	867	807	730	673	809	1801	6182
۸	گیومه	177	3	497	29	47	0	1	754
۹	تیره	169	233	172	125	271	89	176	1235
۱۰	ممیز/اسلش	128	116	25	136	328	256	114	1103
۱۱	قلاب/ کروشه	2	13	5	5	24	20	396	465
۱۲	آکولاد	2	1	0	1	0	0	20	24
۱۳	مساوی	6	40	4	22	30	10	547	659
۱۴	درصد	0	45	0	49	39	158	12	303
۱۵	جمع	6590	3802	8873	3200	4868	3806	6176	37315

همانگونه که در جدول فوق مشاهده می شود، بیشترین علامت بکاررفته در نشریات، علامت کاما با ۱۴۳۸۰ مورد بیشترین و آکولاد با ۲۴ مورد کمترین تعداد را دارا می باشند که مابقی به ترتیب عبارتند از: نقطه ۹۹۲۰، پارانتز ۶۱۸۲، تیره ۱۲۳۵، دونقطه ۱۱۰۶، ممیز یا اسلش ۱۱۰۳، نقطه کاما ۷۸۷، گیومه ۷۵۴، مساوی ۶۵۹، قلاب یا کروشه ۴۶۵، در صد ۳۰۳، سه نقطه ۲۵۸ و علامت سؤال ۱۳۹ عدد. همچنین در این جدول نشریه ادب و زبان از گروه علوم انسانی با ۸۸۷۳ مورد بیشترین و تولیدات گیاهی از گروه علوم کشاورزی با ۳۲۰۰ مورد کمترین تعداد را دارا می باشند و مابقی به ترتیب عبارتند از: هنر اسلامی از گروه هنر و معماری ۶۵۹۰، سامانه های غیر خطی در مهندسی برق از گروه علوم فنی و مهندسی ۶۱۷۶، مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران از گروه علوم پزشکی ۴۸۶۸، مجله دامپزشکی ایران از گروه علوم دامپزشکی ۳۸۰۶، مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته از گروه علوم پایه با ۳۸۰۲ مورد علائم می باشند.

جامعه پژوهش

جامعه پژوهش این مقاله را ۷۰ مقاله علمی پژوهشی در ۷ حوزه به شرح ذیل تشکیل می-دهند: :
 نمونه جامعه تحقیق این پژوهش، نسخه چاپی ۷۰ مقاله موجود در ۷ مجله گروه های هفتگانه حوزه های موضوعی عام مجلات فارسی، نمایه شده در ISC می باشد. پژوهشگر با مراجعه به تارنمای ISC، در هفت حوزه موضوعی، عناوین آخرین مجلات منتشر شده در هر یک از حوزه ها را مشخص و سپس از هر مجله ۲ شماره آخر منتشر شده را انتخاب و مورد بررسی قرار داده است.

این هفت حوزه موضوعی و مجلات انتخاب شده عبارتند از:

- ۱- گروه علوم انسانی (نشریه ادب و زبان، سال ۹۲ شماره های ۳۲ و ۳۳)
  - ۲- گروه علوم پایه (مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته، سال ۹۲ شماره های ۷ و ۸)
  - ۳- گروه علوم پزشکی (مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، سال ۹۰ شماره ۴ و ۲)
  - ۴- گروه علوم کشاورزی (تولیدات گیاهی، سال ۹۲ شماره های ۱ و ۲)
  - ۵- گروه علوم فنی و مهندسی (سامانه های غیر خطی در مهندسی برق، سال ۹۲ شماره های ۱ و ۲)
  - ۶- گروه هنر و معماری (هنر اسلامی، سال ۹۰ شماره ۱۴ و ۱۵)
  - ۷- گروه علوم دامپزشکی (مجله دامپزشکی ایران، سال ۹۲ شماره های ۳ و ۴)
- لازم به ذکر است که این مجلات همگی دارای راهنمای نگارش بوده و نه فقط توسط ویراستار مجله بلکه توسط داوران پذیرش مقاله نیز مورد بررسی قرار می گیرند.
 انتخاب این مجلات بر اساس نمایه شده آنها در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام و به موقع چاپ شدن آنها از نظر تعهد زمانی و در دسترس بودن آنها در مرکز منطقه ای بوده است.

علائم مورد استفاده در مقالات عبارت بودند از:

نقطه.	کاما ،
نقطه کاما ؛	دو نقطه :
سه نقطه..	علامت سوال ؟
پارانتز()	گیومه " "
تیره -	ممیز/اسلش/
قلاب/ کروشه]	آکولاد {}
مساوی=	درصد.%

نتایج مقایسه نشریات از لحاظ تعداد کاربرد معیارهای مشخص شده:
 یافته های این پژوهش در مباحث مختلف متفاوت است. از آن جمله می توان به موارد زیر اشاره کرد.
 بسامد علائم سجاوندی در بین همه حوزه ها یکسان نیست و برخی از حوزه ها از این ابزار بهره بیشتری برده اند.
 یافته های دیگر این پژوهش به مواردی اشاره دارند که در کتابهای سجاوندی ذکر نشده اما جزو اصول نگارشی در تایپ نامه، رعایت آنها سفارش شده اند و عبارتند از:

- الف- در اکثر آثار حتی در مقالات مجلات ادب فارسی نیز "فاصله واژه ها و علائم سجاوندی" از همدیگر رعایت نگردیده است.
- ب- همچنین غلط های املائی و اشتباهات سهوی زیادی در تایپ مقالات مشاهده می گردد.
- ج- یکی دیگر از اشکالات موجود در مقالات، وجود پاراگراف های تکراری در متون مختلف بوده است، از آن جمله می توان به این مورد اشاره کرد. "(مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته، بهار ۹۲، شماره ۷، از صفحه ۳۵ تا صفحه ۴۴)".
- د- همچنین عدم دقت در جدانویسی بعضی از واژه های مرکب و حفظ فاصله در نقطه گذاری و کاما و حتی فاصله بین واژه ها، جزو ملزومات حفظ قوانین سجاوندی محسوب می گردد.

از بررسی مقالات، نتایج زیر بدست آمد

فراوانی هر یک از علائم بکاررفته در هر یک از مجلات، بشرح زیر می باشد.

مجله هنر اسلامی

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۲۰۹۵
۲	کاما ،	۳۱۰۰
۳	نقطه کاما ؛	۱۱۳
۴	دو نقطه :	۲۰۲
۵	سه نقطه ...	۴۰
۶	علامت سوال ؟	۶۱
۷	پارانتز()	۴۹۵
۸	گیومه " "	۱۱۷
۹	تیره -	۱۶۹
۱۰	ممیز/اسلش/	۱۲۸
۱۱	قلاب/ کروش]	۲
۱۲	آکولاد {}	۲
۱۳	مساوی =	۶
۱۴	درصد %	۰

مجله زمین شناسی کاربردی پیشرفته

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۱۳۶۴
۲	کاما ،	۹۸۰
۳	نقطه کاما ؛	۱۳
۴	دو نقطه :	۱۲۱
۵	سه نقطه ...	۶
۶	علامت سوال ؟	۰
۷	پارانتز()	۸۶۷
۸	گیومه " "	۳
۹	تیره -	۲۳۳
۱۰	ممیز/اسلش/	۱۱۶
۱۱	قلاب/ کروش]	۱۳
۱۲	آکولاد {}	۱
۱۳	مساوی =	۴۰
۱۴	درصد %	۴۵

نشریه ادب و زبان

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۱۹۱۸
۲	کاما ،	۴۶۴۹
۳	نقطه کاما ؛	۲۹۵
۴	دو نقطه :	۳۳۷
۵	سه نقطه ...	۱۲۳
۶	علامت سوال ؟	۷۱
۷	پارانتز ( )	۸۰۷
۸	گیومه " "	۴۹۷
۹	تیره -	۱۷۲
۱۰	ممیز/اسلش/	۲۵
۱۱	قلاب/ کروشه]	۵
۱۲	آکولاد { }	۰
۱۳	مساوی =	۴
۱۴	درصد %	۰

تولیدات گیاهی

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۱۰۲۱
۲	کاما ،	۹۶۵
۳	نقطه کاما ؛	۷۵
۴	دو نقطه :	۴۲
۵	سه نقطه ...	۰
۶	علامت سوال ؟	۰
۷	پارانتز ( )	۷۳۰
۸	گیومه " "	۲۹
۹	تیره -	۱۲۵
۱۰	ممیز/اسلش/	۱۳۶
۱۱	قلاب/ کروشه]	۵
۱۲	آکولاد { }	۱
۱۳	مساوی =	۲۲
۱۴	درصد %	۴۹

مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۹۳۱
۲	کاما ،	۲۱۲۹
۳	نقطه کاما ؛	۲۷۹
۴	دو نقطه :	۱۰۸
۵	سه نقطه ...	۲
۶	علامت سوال ؟	۷
۷	پارانتز ()	۶۷۳
۸	گیومه " "	۴۷
۹	تیره -	۲۷۱
۱۰	ممیز/اسلش/	۳۲۸
۱۱	قلاب/ کروشه]	۲۴
۱۲	آکولاد {}	۰
۱۳	مساوی =	۳۰
۱۴	درصد %	۳۹

مجله دامپزشکی ایران

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۱۱۰۷
۲	کاما ،	۱۲۷۲
۳	نقطه کاما ؛	۳۷
۴	دو نقطه :	۴۷
۵	سه نقطه ...	۱
۶	علامت سوال ؟	۰
۷	پارانتز ()	۸۰۹
۸	گیومه " "	۰
۹	تیره -	۸۹
۱۰	ممیز/اسلش/	۲۵۶
۱۱	قلاب/ کروشه]	۲۰
۱۲	آکولاد {}	۰
۱۳	مساوی =	۱۰
۱۴	درصد %	۱۵۸

ردیف	علائم	تعداد
۱	نقطه.	۱۴۸۴
۲	کاما ،	۱۲۸۵
۳	نقطه کاما ؛	۵
۴	دو نقطه :	۲۴۹
۵	سه نقطه ...	۸۶
۶	علامت سوال ؟	۰
۷	پارانتز()	۱۸۰۱
۸	گیومه "	۱
۹	تیره -	۱۷۶
۱۰	ممیز/اسلش/	۱۱۴
۱۱	قلاب/ کروشه]	۳۹۶
۱۲	آکولاد {}	۲۰
۱۳	مساوی =	۵۴۷
۱۴	درصد %	۱۲

نادر ترین و فراوانترین علائم بکاررفته در هر یک از حوزه ها بشرح زیر می باشند

حوزه	نادر ترین علائم	فراوانترین علائم
هنر	علامت درصد با ۰ کاربرد	کاما با ۳۱۰۰ کاربرد
زمین شناسی	علامت سؤال با ۰ کاربرد	نقطه با ۱۳۶۴ کاربرد
ادبیات	آکولاد و علامت درصد با ۰ کاربرد	کاما با ۲۶۴۹ کاربرد
کشاورزی	سه نقطه و علامت سؤال با ۰	نقطه با ۱۰۲۱ کاربرد
روانشناسی	آکولاد با ۰ کاربرد	کاما با ۲۱۲۹ کاربرد
دامپزشکی	آکولاد، گیومه و علامت سؤال با ۰	کاما با ۱۲۷۲ کاربرد
برق	علامت سؤال با ۰ کاربرد	پارانتز با ۱۸۰۱ کاربرد

علائم نشانه گذاری خاص هر حوزه با توجه به داده های مورد بررسی عبارتند از :

حوزه ها	علائم خاص هر حوزه
هنر	کاما، علامت سؤال، نقطه
زمین شناسی	قلاب، مساوی، تیره، علامت درصد
ادبیات	نقطه، نقطه کاما، دونقطه، سه نقطه، علامت سؤال و گیومه
کشاورزی	پارانتز ، علامت درصد، ممیز
روانشناسی	ممیز، تیره، نقطه کاما
دامپزشکی	ممیز، علامت درصد
برق	مساوی، آکولاد، قلاب، پارانتز، دو نقطه

نتیجه گیری و پیشنهادات

در پژوهش حاضر که به بررسی ۷۰ مقاله در ۷ حوزه علمی پرداخته شده می توان پی بُرد که همگی به یک روش و اندازه و اسلوب از علائم سجاوندی بهره نگرفته اند. و هر کدام با درجه های متفاوتی از شدت و ضعف این علائم را بکار برده اند. بیشتر علائم بکار رفته، علامت کاما نقطه با ۱۴۳۸۰ کاربرد و کمترین علامت بکاررفته علامت آکولاد با ۲۴ کاربرد می باشد.

با توجه به نتایج بدست آمده، تا حدودی می توان به فراوانی و وجه اشتراک و افتراق مجلات حوزه های مختلف را مشاهده نمود اما باید توجه داشته باشیم که این مجلات و مقالات، گروه خاصی را تشکیل می دهند و نباید یافته های بدست آمده را به تمامی مجلات و مقاله های کشور تعمیم داد. بنا براین انجام پژوهش های کیفی بیشتر بر دیگر گروه های مجلات و مقالات در حوزه های مختلف و بررسی نیاز ها و ارزیابی مداخله های ویرایشی برای پژوهش های آتی پیشنهاد می شود.

تقریباً می توان همان نقاط ضعف استفاده علائم سجاوندی را که در مقالات سایر حوزه ها دیده می شود، در مقالات ادبی نیز به شکلی ضعیف تری مشاهده نمود. در بررسی این مقالات، تا حدودی می توان جای خالی یک ویراستار ادبی را مشاهده نمود.

نتایج نشان می دهند که علی رغم وجود راهنمای نگارش در ابتدای تمامی این مجلات و تذکر اکثر نقاط نگارشی در آنها، توجه به علائم سجاوندی در آنها از ضعیف بارزی برخوردار است.

در نهایت می توان گفت که:

بکارگیری علائم سجاوندی در حوزه های گوناگون یک دست نیست. و براساس تحقیق، علائمی که در این هفتاد مقاله بکار برده شده اند به بیش از ۱۴ علامت نمی رسند.

منابع و مراجع

- [۱] آقا حسینی، حسین؛ سیدان، الهام؛ (۱۳۹۲)؛ نقد و تحلیل بر مبحث پرسش در کتاب های بلاغی فارسی ، نشریه ادب و زبان، سال ۱۶ شماره ۳۳، بها و تابستان ۹۲، مرکز منطقه ای ، شیراز.
- [۲] طریقه دار، ابوالفضل، (۱۳۸۳) " انواع ویرایش " انتشارات بوستان کتاب، چاپ چهارم. ۱۳۸۳ ، تهران
- [۳] غلامعلی زاده، خسرو، (۱۳۷۴) "ساخت زبان فارسی" انتشارات احیاء کتاب ، ۱۳۷۴ ، تهران
- [۴] محمدی فرد، محمد رضا؛ (۱۳۸۱) " شیوه نامه ویرایش جلد پنجم نقطه گذاری " انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران ۱۳۸۱
- [۵] یاحقی ، محمد جعفر و ناصح ، محمد مهدی (۱۳۹۲) " راهنمای نگارش و ویرایش " انتشارات آستان قدس رضوی ، مشهد.
- [6] Allen, Robert, "(2001) one step ahead Punctuation" Oxford University Press, October (2001).
- [7] Trask, R.T. " (1997) the penguin Guide to punctuation " published by the penguin group, (1997) .